



ŠIUOLAIKINĖS LAIDOJIMO TIPOLOGINĖS ALTERNATYVOS IR ARCHITEKTŪROS FORMAVIMO PRINCIPAI

Dalia AUGUSTINAITĖ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Vilnius, Lietuva
El. paštas dalia@augustinaite.lt

Santrauka. Šiame straipsnyje atskleidžiami kone dažniausiai taikytini šiuolaikinių laidojimo alternatyvų tipai ir jų vystymosi perspektyvoje tendencijos, aktualios architektūros formavimo principams, įskaitant ir kūrybingumą bei ryšį su Religija. Ateities kapinių vizija analizuojama siejant su laidojimo pobūdžiu, racionaliomis mirties įprasminimo ir laidojimo zonų integravimo urbanistinėje erdvėje galimybėmis bei velionio įamžinimu. Nagrinėjamos sritys, reikšmingos holistinei globaliai laidojimo erdvių problematikai, yra reikšmingos Lietuvos Respublikos religiniam diskursui pagal galiojančius nacionalinius dokumentus – religinės situacijos bei įstatyminės bazės apimtyje.

Reikšminiai žodžiai: laidojimo teritorijos, laidojimo būdas, laidojimo tipologinė alternatyva, kapinių architektūra, memorialinis įamžinimas, inovatyvios technologijos, kultūros religinis identitetas, religija.

Ižanga

Mirties ir gyvenimo santykis egzistuoja paraleliai – tai gyvenimo realijų ir transcendentiško sugretinimas. Šių kontrastų vienis sąlygoja laidojimui skirtų erdvių, mentaliai suvokiamų kaip kultūros sklaidos židiniai, perteikiančių religingumo formą, kūrimo išskirtinumą. Dar neandartaliečių laikotarpio radiniuose archeologai aptinka pėdsakų, liudijančių, jog laidojimas sietas su laidojimo ceremonija, gedulu, laidojimo vieta ir pobūdžiu bei mirusiojo memorialiniu įamžinimu (The funeral source 2015). Paskutiniaisiais mūsų eros šimtmečiais įvyko reikšmingų pokyčių, kurie lėmė naujų laidojimo alternatyvų paiešką ir memorialinio įprasminimo kūrybiškumo tendencijas. Miestų raidos perspektyvos vizija skatina objektyviai reflektuoti šią situaciją ir racionaliai propaguoti ilgalaikę miestų planavimo politiką.

Tyrimo objektas – šiuolaikinės, praktikoje taikomos ir koncepcinės laidojimo tipologinės alternatyvos bei jų praktinio pritaikomumo komponentų sudedamasis turinys ir galimybės, siejamos su architektūros formavimo principais.

Tyrimo tikslas – suformuoti laidojimo erdvių architektūrai planuoti reikšmingų komponentų turinį, aktualų Lietuvos Respublikai, įskaitant ir ryšį su Religija.

Darbo aktualumas ir problematika. Lietuvos Respublikos laidojimo erdvių sektoriui reikšminga globali jo problematikos situacija, todėl darbe analizuojami

dažniausiai praktikoje ar koncepciniuose sprendiniuose pasitaikantys tiek Lietuvos, tiek užsienio šaltiniuose siūlomi laidojimo alternatyvų tipai ir jų architektūra. Siekiant objektyviai suvokti ateities laidojimo erdvių projektavimo tendencijas, aiškinamasi, kas lemia jų kaitą ir ką siektina išsaugoti be pakeitimų.

Tyrimo metodai. Pagrindinis tyrimo metodas pagrįstas literatūros ir informacijos šaltinių studija, kuri apima ir elektroninėje erdvėje publikuojamos literatūros, informacijos bei vizualinės medžiagos bazių prieigas – tiriama inovacijų, konkursų publicistika, socialinio pobūdžio naujų portalų, tyrimui aktualūs komerciniai tinklalapiai ir pan. Be to, siekiant atskleisti kai kurių laidojimo tipologinių alternatyvų pritaikomumą architektūrai formuoti bus pateikta ir autorės magistrantūros studijų baigiamojo darbo „Laidojimo paslaugų kompleksas Vilniuje“ koncepcijai siūlomų sprendinių, suformuotų remiantis šiam darbui reikšminga analogų studija. Siekiant objektyviai įvertinti realias galimybes, aptariama, ar palanku įgyvendinti tam tikrus laidojimo būdus, nagrinėjami galiojantys LR teisinio pagrindo dokumentai.

Darbo sudėtis ir struktūra. Šiame darbe nagrinėjamas šiuolaikinių laidojimo tradicijų sąvokos kontekstas santykiyje su laidojimo būdais ir architektūra, apimantis memorialinę laidojimo prasmę, įskaitant ir religijos jai reikšmę, kaitos laidojimo sektoriuje veiksnius ir kūrybingumą, įstatyminę bazę ir religinio kontingento Lietuvoje

situaciją. Analizės pagrindą sudaro laidojimo būdų sistemintas, apibendrintas tyrimas, išskiriant esminius tipologinius bruožus ir galimas jų modifikacijas, įskaitant ir kūrybiškumą jų architektūrai formuoti: medžiagiškumą, technologinių inovacijų galimybes ir svarbą, reikšmingus resursų gabaritus erdvei planuoti ir t. t. Darbo pabaigoje pateikiamos tyrimo išvados.

Šiuolaikinių laidojimo tradicijų sąvokos kontekstas

Laidojimo memorialinė prasmė pagal laidojimo būdus ir architektūrą

Sakoma, jog nėra nieko pastovesnio už laikinumą (Mikalauskas 2001). Laikas yra bene vienintelė žmogui nepavaldi materijos egzistavimo forma, todėl žmogus atsigręžia į Religiją – viltį, suteikiančią prasmės gyventi čia ir dabar. Religija, tiek monoteistinė, tiek politeistinė, vaizdžiai tariant, yra pirmapradis gamtos mokslo aiškinimas, unikalus tuo, jog išskiriamas jį savaip aiškinančios kultūros identitetas, pagrindžiant mitologiniais motyvais neracionalias numinozines jausenas, pasaulis skirstomas į „šventą“ ir „profanišką“ (Beresnevičius 1997). Tai vaizdžiai iliustruoja Peter Joseph dokumentinės trilogijos *The Zeitgeist Film Series* pirmoji dalis *Zeitgeist: The Movie* (2007 m.). Šventumas prilyginamas dieviškumui, taigi ir didingai nevaldomai materijai, kaip siekiamybei, tikima, jog jai paklūsta natūrinis pradas, todėl nestebina ir monarchų, esą Dievo vietininkų žemėje, įvaizdis sekulariame diskurse. Laidojimo srityje tradicijoms puoselėti aktualiausias žmogaus dualizmas – kūnas ir siela. Dėl kultūrinių skirtumų nestinga variacijų kūno laidojimui ir siekiamybei jį išsaugoti kuo mažiau pakitusio fizinio pavidalo (tikint, jog jis vėl susijungs su siela *prisikėlimo* metu), vieninai sutariama tik dėl sielos vertės. Pavyzdžiui, katalikų katekizmas moko, jog siela nepražūva mirštant atskirta nuo kūno (Katekizmas 1996). Laidojimas nemirtingumo kontinuume interpretuojamas dvejopai: mirusiojo palaikai išsaugomi, taip įprastai atsiranda monumentalė architektūra, arba mirusiojo kūnas sujungiamas su pirmapradais gamtos elementais, taigi įvyksta natūrali gyvybės tąsa. Kartais šios sampratos vartojamos mišriai, ypač nūdienos kultūrose.

Kūno išsaugojimas, ypač nepakitusiu pavidalu, suteikia nemirtingumo iliuziją. Kone anksčiausiai kūną išsaugoti bandyta balzamuojant Senovės Egipte (mumifikavimo būdas), ilgainiui tą pradėta taikyti išskirtinių asmenų palaikams, pavyzdžiui, popiežiams, kaip šventumą reprezentuojančią apraišką (*Žymiausi balzamuoti...* 2012) net religijose, kurių tradicija iš esmės nepripažįsta kūno išliekamosios vertės po mirties, arba dėl gryo pragmatiškumo,

išskirtinį populiarumą taikymui praktikoje įgijusio šiais laikais. Pavyzdžiui, aisčių, senovės baltų gentyje velionių konservuodavo šalčiu ilgos, kartais iki pusmečio trunkančios, laidojimo ceremonijos metu (Kremavimas 2016), adekvačiai suvokdami ne vien paprotinę to vertę.

Siekis išsaugoti palaikus, nesujungiant jų su natūriiniu pradū, sąlygoja laidojimo architektūrą, kuri perteikia amžinybės pranašumą prieš laikiną materiją tiek medžiagiškumu, tiek dažnai ir hiperbolizuotu tūrio ir jo proporcijų santykiu, lyginant su gyvenimo veiklai skirtais antropogeniniais objektais. Šios architektūros forma paprastai taip pat neorganiška, nenatūrali, it sąmoningai nepaklūstanti gamtos dėsniams – reprezentuoja nemirtingumo viziją, kaip religinę šventumo apraišką aksiomą. Tokio tipo statiniuose laidojami ir nebalzamuoti ar kremuoti kūnai. Tiesa, kremuoti palaikai paprastai laidojami modifikuoto tipo mauzoliejaus varijacijoje, t.y., kolumbariume. Lietuvių kultūrai laidojimas monumentaliuose statiniuose nesvetimas taip pat jau nuo seno (*Skirtingas kelias...* 2013). Pirmieji laidojimo pavyzdžiai, perteikiantys architektūros monumentalumą, yra Senovės Egipto ir Pantalikos Italijoje nekropoliai (*Syracuse and...* 2016), 230 m. įrengta Hokenoyama laidojimo teritorija Japonijoje (*Heritage* 2000) – tai ir pirmosios šiuolaikinių laidojimo erdvių užuomazgos.

Palaikų laidojimas žemėje daugeliui religijų yra pagrindinis laidojimo būdas. Katalikams laidojimas žemėje yra liturginė nuoroda į „Jėzaus palaidojimą, grūdą, nukritusį į žemę ir atnešusį daug vaisių (plg. *Jn* 12, 24)“ (*Dievo kulto...* 2003). Panašiai kūno sąjunga su žeme ar kita stichija interpretuojama kitose religijose, laidojant tiek tradiciniu būdu, tiek kremuotus palaikus. Reikšmingiausia paprastai čia vieno gyvybės ciklo pabaigos įkvėpta naujo gyvybės prado forma, sugestyviai perteikianti amžinojo gyvenimo iliuziją. Lietuvių tautosakoje nestinga šio švento *persikūnijimo* respektabilumą vaizduojančių motyvų. Štai etnografas Ignas Končius knygoje „Žemaičio šnekos“ teigia: „iš mūsų senelių kūnų išaugę medžiai, mūsų senelių kūnais maitinosi medžiai, kaip juos kirsi ir dar parduosi“ (*Žemaitiu žemė* 2001). Ten pat autorius paaiškina ir pagarbos kapavietei, vietai, „į kurią pats pakliūsi“, svarbą bei išliekamąją vertę, kuri mirusiojo artimiesiems prilygsta paguodos ir atsipeikėjimo, susikaupimo ir kontempliacijos erdvei, vilties simboliui.

Šiuolaikinis mirusiojo įamžinimas gali ir kitaip tiesiogiai perteikti nemirtingumą ir jo vertę, kai velionio kūnas paverčiamas netradicine laidojimui būdinga relikvija. Pavyzdžiui, mums svarbūs žmonės yra tarsi brangakmeniai, taigi Šveicarijos įmonė *Agordanza* iš kremuotų palaikų atskiria anglį ir iš jų pagamina deimantą. Unikalių briliantų siūloma saugoti specialioje dėžutėje arba inkrustuoti į papuošalus (*The Real Memorial...* 2016).

Laidojimo tipologinių alternatyvų kaitą ir inovatyvumą lemiantys veiksniai

Šiais laikais, ypač miestiečiui gyvenimo būdu stipriai atitolus nuo pirmapradės natūros, pakitus savo vietos joje identifikavimo sampratai, Religijos integracija individo veikloje ir raiška atitinkamai kinta, sąlygodama neišvengiamą kaitą ir laidojimo erdvių formavimo srityje. Memorialinio įamžinimo sakrali vertė nemenksta, tačiau postmoderno kultūroje ikonografija vizualiai vis palankesnė kūrybai, galinčiai pritaikyti semantines priemones memorialinių erdvių atmosferai ir architektūrai, atitinkančiai šiuolaikinės kultūros sampratą. Pavyzdžiui, architekto Hamish Coates *Premium Burial in Water* kolumbariumo koncepcijai monumentalumas kuriamas urnas projektuojant iš tašyto vietos akmens, kas metaforiškai perteikia sąstingį, o sruvenančio vandens kanalas, į kurį urnos nardinamos, simbolizuoja gyvenimo tėkmę (*Scapesystems Landscape...* 2015). Universalus prasmių panaudojimas architektūroje aktualus ir dėl spartėjančios žmonių migracijos, ypač tarp kontinentų, formuojantis multikultūroms iš mišraus religinio kontingento, kur, pavyzdžiui, net gedulą perteikiančios liturginės spalvos ar kita simbolika interpretuojama skirtingai.

Dėl mokslo pažangos, skatinančios visas be išimties mokslo šakas pažinti savo tyrimo objektus, taikyti naujus praktinius modelius taikomuosiuose moksluose, urbanistika taip pat neišvengia pokyčių – kapinės, buvusios miesto periferijose, miestams plečiantis, ypač po Pramonės perversmo XVIII a. pab., neretai įtraukiamos ir į centrinės jų dalis, o XIX a. I pusėje įgavo naują funkcinę paskirtį – pertvarkomos ar organizuojamos kaip žaliosios miesto kraštovaizdžio erdvės (*The funeral source* 2015). Šis reiškinys suponuoja ir naują požiūrį į multifunkciją.

Mokslas yra reikšmingas žmonių mentaliteto formantas. Dėl neriboto informacijos pasiekiamumo auganti visuomenės erudicija skatina saikingą vartotojiškumą ir praktišką panaudojimą. Tai lemia ir naujų laidojimo formų alternatyvų kūrimą. Architektė Katrin Spade iš Masačusetso Agrokultūros departamento susilaukė pasiūlymo suprojektuoti kompostavimo įrenginį, skirtą žmonių palaikams (*Urban Death...* 2015). „Projektas pagrįstas kompostavimo principu, kad saugiai ir patikimai paverstų kūnus dirvožemiui naudingomis medžiagomis, kurias paskui galės naudoti fermeriai ir visuomeniniai sodai. Projektas *Urban Death* transformuoja industriją, kuri praktikuoja nepateisinamą taršą ir resursų švaistymą“, – teigia Katrin. Novatoriškai interpretuotas mirties virsmas gyvybe, pasak projekto autorių, yra tarsi paskutinis geras velionio darbas ekologijos labui. Kol kas projektas *Urban Death* yra koncepcinės stadijos (JAV ekologai... 2015).

Jae Rhim Lee 2011 m. tarptautinėje TED konferencijoje pristatė *Mushroom Death Suite* projektą kaip ekologiško laidojimo alternatyvą (*New Ways...* 2011). Autorės teigimu, žmogaus organizmas per gyvavimo ciklą sukaupia apie 219 teršalų rūšių, kurie po mirties nepašalinami, o absorbuojami į naują organinį medžiagų apytakos ratą. Grybai – natūralūs gamtos „sanitarai“ ir, be kitos naudos gamtai, vartoja toksinus iš maistines medžiagas, taigi siūloma mirusiojo kūną įvilkti į organinį kostiumą su grybų sporomis, kurios palaidotą mirusįjį apaugina grybiena ir taip sustabdo teršalų sklaidą gamtai. Šis futuristinis projektas padėtų spręsti globalias taršos ir kitas problemas, pavyzdžiui, dirvos sausringumą.

Šiuolaikinių, tradiciniais pripažįstamų, laidojimo būdų ir papročių tendencijos radikaliai nekito kone visą pastarąjį tūkstantmetį. Tik kremuotų palaikų laidojimo taikymo praktikoje bei ryšio su religija srityje nestigo papročių kaitos. Kremuotų palaikų deginimo propagavimas, pastūmėtas dar prancūzų revulicionierių, pranašumo prieš kitus laidojimo tipus šiuolaikinėje kultūroje įgavo dėl sanitarinių privalumų, ypač intensyviai urbanizuotose gyvenvietėse, kurioms, be to, aktualus ir kompaktiškumas dėl miestų ekspansijos, reiškiniui plėtojantis tiek horizontalia, tiek ir vertikalia ašimi. Biologė Susanne Wiigh-Mäsa (*Promessa* 2014) sukūrė naują palaikų kremavimo būdą šalčiu, t. y., skystu azotu. Šis kremavimo būdas yra precedento neturintis patentuotas išradimas ir pavadintas *promession*. *Promessa*, kas italų kalboje reiškia „pažadas“, simboliškai įprasmina kremavimo proceso (*promession*) funkciją, tarsi pažadą, jog tokiu būdu kremuotas, neteršiant vandens ir atmosferos, kūnas saugiai grįžta į žemę, iš kur ir atėjo. Kremavimo procesas promatoriume vyksta gana greitai: palaikant –196 °C temperatūrą sunaudojama ~83 litrai skysto azoto. Kūnas kristalizuoja, paskui, veikiamas vibracijos, akimirksniu subyra į miltelius. Taip kremavus, lyginant su įprastu kremavimu karščiu, lieka labai mažai pelenų (pudros). Yra nemažai galimybių taikyti praktiškai šį conceptualų išradimą, o suinteresuoti asmenys siekia licencijuoti šį kremavimo būdą (*Promession* 2013).

Informacinės technologijos pakeitė kasdienę žmonių veiklą, socialinį gyvenimą. Be interneto, be socialinių tinklapių – *Facebook*, *Twitter*, *LinkedIn* – daugelis neįsivaizduoja pilnavertės žmogaus saviraiškos. Skaitmeninės technologijos braunasi ir į mirties sektorių. Lietuvoje veikia pirmosios virtualiosios kapinės, liaudyje pramintos mirusiųjų „feisbuku“ (*Lietuviai sukūrė...* 2015). Šio tinklapio paskirtis – sukurti virtualų kapą, kurį artimieji gali pasiekti iš bet kurios pasaulio vietos, o jame pristatyti ar skaityti nekrologus, nuotraukas, atminimo knygą, pateikti realios kapavietės informaciją, vaizdo medžiagą, socialinius

tinklalapius ir dar daugiau (Virtualios kapinės... 2015). Postmoderno kultūroje skaitmeninės technologijos aktualios ne tik komunikacijai, bet daro įtaką ir žmogaus dvasinių vertybių identiteto pavidalui – padeda kurti transcendentinio tipo erdves, materializuojančias amžinojo gyvenimo viltį. Dėl to ateities kapinių vizijos, kuriose nepaisoma teritorinių atstumų, naikinami fiziniai barjerai tarp realybės ir fantastikos, akivaizdu, jau yra ne vien futuristinio kino scenarijų vaizdinys. Architektas Zeynep Aksoz siūlo virtualių kapinių modelį, kur vietoj tradicinių antkapių materializuotųsi (aktyvuotųsi) velionio erdvinis pavidalas – holograma (Aksoz 2013).

Lietuvos Respublikos teisinis ir religinis diskursas, reikšmingas laidojimo tipologijai

Lietuvoje religinių organizacijų pripažinimą teisėtomis ir jų veiklą nustato Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas (Lietuvos Respublikos religinių... 1995), kuriuo nustatoma, kad religija yra atskirta nuo valstybės, pripažįstama kiekvieno žmogaus tikėjimo bei religinių apeigų laisvė. Tai skelbia ir LR konstitucija (Lietuvos Respublikos konstitucija 1992). Pripažintos teisėtomis yra šios religinės kryptys – krikščionybė, islamas ir judaizmas. Pagal 2001 m. ir 2011 m. gyventojų surašymo duomenis apie gyventojų pasiskirstymą pagal religiją (Lietuvos gyventojai pagal... 2013) akivaizdu, kad Romos katalikų tikėjimą išpažįstančiųjų yra didžioji dauguma (2011 m. – 77,23 proc.). Šiandieninė laidojimo erdvių planavimo politika orientuota į šioms religijoms ir jų pakraipoms būdingus laidojimo būdus, puoselėjančius visas religijų pripažįstamas sakralines vertybes, laidojimo pobūdžių tipologiją: tai iš esmės apima tradicinį laidojimą žemėje, kremavimą (karščiu) ir balzamavimą. Pagal LR žmonių palaikų laidojimo įstatymą (LR žmonių palaikų... 2007) galima ir išbarstyti kremuotus palaikus, tačiau neįrengti barstymo laukai, o dėl religinio diskurso poreikis tam menkas.

Kadangi laidojimas yra glaudžiai susijęs su religija, o jos vaidmuo Lietuvoje yra laikomas vienu iš nacionalinio identiteto komponentų, kapinių teritorijos yra kultūros paveldo objektai ir saugomos LR nekilnojamojo kultūros paveldo įstatymu (Lietuvos Respublikos nekilnojamojo... 2004). Todėl laidojimo būdo tipologinės alternatyvos negali būti laisvai interpretuojamos, nors LR pilietis turi teisę priklausyti jo tikėjimo laisvę labiausiai atitinkančiai religinei bendrijai, iš jų ir netradicinei. Pagal anksčiau minėtus gyventojų surašymo duomenis nei vienai religinei bendruomenei savęs nepriskiriančių arba jos nenurodžiusių asmenų Lietuvoje 2001 m. buvo 14,95 proc., o 2011 m. – 16,26 proc. Religijų neišpažįstanti arba religingumo

pernelyg nesureikšminanti visuomenės dalis, tikėtina, yra mažiau suvaržyta religinių normų ir stereotipų, todėl yra itin palanki terpė prigyti iki šiol neįteisintiems netradiciniams laidojimo būdams, harmonizuojantiems atsakingą gyvenimo būdą ir gerinantiems jo kokybę, kurių legalizavimui nepritaria religinės bendruomenės.

Laidojimo būdų tipologinės alternatyvos

Palaikų laidojimo tipologija ir privalumai bei grėsmės

Palaikų laidojimas yra ir žmogaus veiklos rūšis, reikšminga formuojant antropogeninę aplinką architektūros bei urbanistikos metodais. Lentelėje pateikiamas laidojimo tipologinių alternatyvų sąvadas, sudarytas remiantis Lietuvos Respublikos religiniu ir teisiniu diskursu. Analizuojami pasaulyje naudojami arba eksperimentiniu būdu taikomi keturi laidojimo būdai: laidojimas žemėje (tradicinis arba netradicinis, ekologiškas), kremavimas (karščiu arba šalčiu), palaikų balzamavimas bei interaktyvus (memorialinis) laidojimas.

Laidojimas žemėje (žr. lentelę) traktuojamas kaip tiesiogiai su žemės resursais sąveikaujantis laidojimo būdas. Reikšmingi jam yra laidojimo komponentai, pavyzdžiui, karstas, be to, aktualus ir žemės tūris, kuriame gali optimaliai vykti palaikų irimo procesai, nekeldami ekologinės grėsmės aplinkai. Toks laidojimo būdas yra nepilnavertis – palaikai yra lėtai, ypač dėl karsto medžiagų, kurios dažnai yra papildomas grunto taršos šaltinis arba gali labai komplikuoti organinį irimą. Laidojimas žemėje yra pagrindinis laidojimo būdas visoms tradicinėms LR religinėms bendruomenėms, tačiau tik judaizmo ir islamo religijoms būdingas išskirtinis ekologiškai atsakingas požiūris: judėjai karstui naudoja tik natūralų medį arba metalą (Jewish Funeral... 2015), o musulmonai vietoj karsto susuka kūnus į drobę (Muslim Funeral... 2016). Ekologiškas laidojimas (žr. lentelę) už įprastą laidojimą žemėje pranašesnis tuo, jog mirusiojo kūnas dažniausiai tiesiogiai traktuojamas kaip naujos gyvybės pradas, praktiškai ir betarpiškai sujungiamas su žeme, tad toks kapas yra maistinga dirva virš jo sąmoningai sodinamiems augalams. Ekologiško laidojimo atveju reikšmingesnės augalo, pasodinto virš kapo, anatomijos savybės, kad pakaktų erdvės ir vietos jam įsikeroti, nei lavonui irti reikalingi resursai. Kompostavimo atveju (žr. lentelę) žemės resursų kiekis iš esmės tėra sąlyginio mato, kadangi palaikai trąšų pavidalu gali ir neturėti tiesioginės reikšmės toliau naudojant žemę, išskyrus moralinę ir dvasinę vertę. Nepaisant privalumų, laidojimas žemėje kelia pavojų aplinkai, pavyzdžiui, netinkamai įvertinus grunto parametrus, palaikų irimo produktai gali užteršti gruntinius vandenis

Lentelė. Laidojimo tipologinių alternatyvų sąvadas

Laidojimo būdas	Laidojimo būdo tipologinė alternatyva	Religijos pasirinkimas	Laidojimo tipas	Resurso matmenys (m ³)
1. Tradicinis	1.1. Laidojimas žemėje	Krikščionys, musulmonai, judėjai	1.1.1. Laidojimas žemėje	2
	1.2. Balzamavimas	Krikščionys, musulmonai, judėjai	1.2.1. Laidojimas žemėje	2
			1.2.2. Mauzoliejus	0,5
	1.3. Kremavimas	Krikščionys (išskyrus ortodoksai), judėjai	1.3.1. Laidojimas žemėje	0,04
			1.3.2. Mauzoliejus	0,06
			1.3.3. Kolumbariumas	0,06
			–	1.3.4. Pelenų išbarstymas
2. Netradicinis	2.1. Kremavimas šalčiu (Promession)	–	2.1.1. Laidojimas dirvožemyje	0,02
			2.1.2. Kolumbariumas	0,02
			2.1.3. Kompoziciniai mišiniai	0,01
			2.1.4. Palaikų išbarstymas	0,01
	2.2. Ekologiškas	–	2.2.1. Laidojimas žemėje	1
			2.2.2. Kompostavimas	1
3. Memorialinis	3.1. Interaktyvus	Visos	3.1.1. Virtualios informacijos duomenų bazė	0 ... ∞

organinės ir cheminės kilmės teršalais, o molingame grunte palaikai gali išvis neirti arba mumifikuotis (Aplinkosaugos tabu 2012), be to, yra didelė grėsmė išlikti virusams ir pavojingoms bakterijoms (Pavojus po žeme... 2015).

Kreмуojant palaikus šalčiu ar karščiu išvengiama daugelio pavojų, kurių nestokoja, pavyzdžiui, laidojimas žemėje. Tačiau, deginant palaikus, kuras į aplinką išskiria teršalų. Palaikų kremavimas yra mažiausiai erdvės ar žemės resursų reikalaujantis laidojimo būdas, nes deginant vidutiniškai lieka apie trys litrai pelenų, o šaldant skystu azotu – vos sauja. Tradicinį palaikų kremavimą pripažįsta Lietuvoje tradicinėmis pripažintos krikščioniškosios bendruomenės (išskyrus itin aukšto ortodoksijos laipsnio stačiatikiai (Eastern Orthodox... 2015), sentikiai (Etninė kultūra 2013) ir graikų apeigų katalikai (Greek Orthodox... 2015), kai kuriais išskirtiniais atvejais laidojami ir kremuoti judėjai (Jewish Funeral... 2015). Kremuoti palaikai šalčiu ar karščiu pritaikomi bet kokiam laidojimo tipui. Paruošti šalčiu pelenai turi daugiau pranašumų, nes praktiškai laidojami žemėje (žr. lentelę) tokia gylyje, kad juos pasiektų ir per šaknis absorbuotų bent mažaūgiai augalai. Vienas tokį laidojimo būdą įprasminančių pavyzdžių yra *Poetree* urnos dizainą pateisinančias projektas, pagal kurį urna gaminama iš kamštinės, organiškai irios medžiagos, o viršuje paliktame žemės sluoksnyje sodinamas augalo ūglis (Poetree is a plant... 2011). Toks laidojimas siejamas su ekosistemos ciklo procesais, sėjami ar sodinami kapinių morfotipo želdynai. Vienas netikėčiausių *promession* kremavimo privalumų yra galimybė pelenus maišyti su kompoziciniais mišiniais. Kad būtų išsaugotas ekologiškas šio

kremavimo būdo idėjinio pritaikymo pagrindas, šių mišinių sudedamaisiais komponentais teoriškai gali būti bet kokios organinės kilmės medžiagos.

Velionio palaikų irimą slopinantis balzamavimas (žr. lentelę), kaip jau išsiaiškinome, gali būti taikomas praktikoje priemone žmogaus audiniams fiksuoti ir konservuoti (Žmonių palaikų... 2008) kaip papildomas tradicinio laidojimo žemėje komponentas arba tapti savarankiška laidojimo forma. Balzamavimo privalumai turi ir trūkumų – šiais laikais balzamavimui naudojamos ne organinės medžiagos, kaip kad senovėje – aliejai, druska, kvapniosios medžiagos, derva (Žymiausi balzamuoti... 2012), ochra (Paviland Cave 2015) ar pan., o cheminės medžiagos, kurios gali teršti gruntą ar jo vandenį. Be to, palaikų irimo laikas gerokai pailgėja, kas neprasminga laidojant žemėje, nėra garantijos, kad žus bakterijos ir virusai, o laidojant virš žemės (statiniuose) kyla grėsmė, kad yrant kūnui išsiskiriančios metano dujos pateks į atmosferą. Kūno balzamavimas toleruojamas visose religijose, įskaitant ir tas, kuriose kūnų laidojamas praėjus vienai dienai po žmogaus mirties, o jei įmanoma, ir mirties dieną (Muslim Funeral... 2016).

Jau išsiaiškinome, kad virtualus laidojimas skaitmeninių technologijų pagrindu yra tiesioginės, su laidojimu susijusios esmės vizualinis pavidalas, sudaro bendrą laidojimo vienį, jį papildo, taigi turinio ir formos dichotomija yra negalima. Memorialinis laidojimas (žr. 3 punktą lentelėje) negali iš esmės savarankiškai egzistuoti, tačiau lentelėje priskiriamas atskirai laidojimo grupei – interaktyviam laidojimui. Šią laidojimo alternatyvą gali taikyti visų religijų bendruomenės (net musulmonai, kurių

kapavietėse nepriimtina naudoti memorialinių paminklų ar kitokių puošybos atributų (Mirtis ir laidotuvės... 2015)), nes to nesankcionuoja ir nedraudžia jokios religinės doktrinos, tai pripažįstama kaip ne religinės kompetencijos sritis. Skaitmeninių technologijų pagalba organizuojamas laidojimas yra informacijos kūrimas, medija, kuriai reikalingos virtualios informacijos duomenų kaupimo bazės. Iš esmės virtualų diskursą apimantis memorialinis laidojimas gali būti planuojamas kaip informaciniai archyvai bei apimti ir trimačius (3D) ar net keturmačius (4D) realios erdvės planavimo sprendinius.

Šiuolaikinių kapinių architektūros formavimo principai

Tradicinių kapinių architektūros formavimo principų pagrindus reglamentuoja Lietuvos Respublikos kapinių projektavimo taisyklės (RSN 125-91) (Lietuvos Respublikos statybos... 1994). Pagal šias normas planuojamos laidojimo erdvės apima monofunkčius jų sprendinius, o tai ateities miestui neperspektyvu, šiuolaikiniams inovatyviems koncepcinio pobūdžio laidojimo tipams nepalanku, nes pagal deklaruojamus problematikos sprendinių užmojus čia įvardytos projektavimo taisyklės nepilnai pateisintų šiuolaikinio laidojimo sampratos ir laidojimo erdvių visuomeninio-socialinio pritaikomumo poreikius įvairiais aspektais. Dabartiniai LR žemės paskirties dokumentai apibrėžia, jog laidojimui skirtos teritorijos yra viešosios tikslinės panaudojimo paskirties (Įsakymas dėl pagrindinės... 2005). Tai suponuoja galimybę į laidojimo paskirties teritorijas integruoti kitas viešai naudoti skirtas funkcijas, įskaitant ir komercijos sritis, pavyzdžiui, tame pačiame dokumente įvardytą laidojimo paslaugų pastatų statybą. Koncepciniai kapinių formavimo pavyzdžiai rodo, kad pritaikant šias teritorijas, gali būti aktualūs ir transporto infrastruktūros objektai dėl poreikio formuoti žaliasias miesto zonas intensyviai urbanizuotose miesto zonose oro taršai ir triukšmui mažinti. Pavyzdžiui, architektai Marta Nowak ir Iman Ansari pasiūlė koncepcinį laidojimo paslaugų komplekso modelį *Re.Generation*, pagal kurį kapinės formuojamos virš autotransporto infrastruktūros kelio kaip jį maskuojantis estetiškas miesto parko pavidalo darinys (Nowak, Ansari 2013).

Architektė Ancunel Steyn demonstruoja lygiavertę ar funkcijas papildančią viešo rekreacinio tipo objekto kūrimo galimybę sukurti multifunkcijų ateities kapinių modelį, apimančią ir socialinei veiklai pritaikytą programą bei novatorišką kolumbariumą, t. y., palaikų laidojimą sieninio tipo erdvės atitvarų nišose, kuriose palaidoti *promession* būdu kremuoti palaikai kartu yra ir žemaūgių dekoratyvinių

augalų organinės trąšos (Steyn 2013). Be to, pritaikytas ir modernus memorialinio įamžinimo motyvas – šalia laidojimo nišos būtų zona, skirta QR kodo ženklavimui, kuris yra nuoroda, kaip besinaudojant mobiliuoju įrenginiu patekti į mirusiųjų informacinę duomenų bazę.

Šių dienų laidojimo erdvių problematikai itin reikšminga konversijos galimybė. Belgų architektūros grupė *A deCocqueau* pasiūlė konversijos idėjinį sprendinį Fukuokoje, Kyushu, Japonijoje. *A Liveable Future for the Deceased* projekte iš esamų laidojimo teritorijos kapaviečių surinkti kaulai būtų saugomi požeminėse kamerose, po žeme formuojamas multifunkcis laidojimo paskirties kompleksas, o antžeminė buvusių kapinių teritorija pritaikoma viešajai rekreacinei veiklai (A Liveable Future... 2013).

Atvirkštinis funkcijos konversijos pavyzdys yra *Flow of Remembrance* koncepcijoje (arch. Yeh-Sen SuShu-Fa Pai). Čia siūloma senąjį New York City Croton akveduką performuoti į kolumbariumą (*Flow of Remembrance* 2013), kur urnų talpyklos pagal projektą būtų įrengiamos akveduko vidaus sienų ertmėse, o unikali pirminė akveduko funkcija sustiprintų laidojimo erdvės memorialinio įprasminimo vertę.

Modernaus kolumbariumo vizijoms itin reikšmingas architekto kūrybiškumas, išreikštas kuriant pelenų urnos dizainą ir formuojant kolumbariumo architektūrą. Postmoderno kultūroje populiarėjant 4D architektūrai, neretai perteikiančiai ne tik trimačio pavidalo pokytį erdvėje ar vizualiai, bet ir kartais skatinančiai architektūros suvokėją panaudoti uoslės, garso ir pan. jusles, pati urnų kompozicija tūryje gali atstoti kintančio pavidalo kolumbariumą. Tai puikiai iliustruoja architektų Marta Piaseczynska ir Ragel Karaivanov *Post-Community* (Post-Community 2013) koncepcija, pagal kurią kolumbariumo karkasas formuojamas taip, kad išskirtinio dizaino urnos galėtų judėti interaktyviai, pačių autorių teigimu, „priartėti pašauktos velionio vardu“, kas tuo pačiu daro įtaką ir vizualinio kolumbariumo pavidalo dinamikai – kuriama hiperforma. Vienareikšmiškai tai turi sąsają ir su išmaniųjų technologijų taikymu memorialinei kolumbariumo funkcijai realizuoti. Pats kolumbariumo tūrio pavidalas funkcionaliai suformuotas it monumentalai šventykla su atriumu ant daugiaaukščio pastato stogo intensyviai urbanizuotame kraštovaizdyje.

Šiuolaikiniam architektui adekvačiai įvertinus situaciją, tabu kūrybiškumui nėra, o *vizija* tiesiogine to žodžio prasme gali virsti *kūnu*. Autorė magistrantūros studijų baigiamajame darbe siūlo *promession* būdu kremuotus palaikus sumaišyti su cementu ir taip formuoti betono kubelius, kurie būtų vadinami velionio urnomis. *Maden Group* architektų komanda 2013 m. pristatė koncepcinį kapinių sprendinį, kur tuo pačiu būdu kremuoti palaikai maišomi su organinės

kilmės dažais, o dailininkas nutapo modernų paveikslą ant drobės pagal velionio šeimos apibūdintą jo asmenybės „portretą“ (Design for Death Architecture 2013). Šių Maden Group kapinių *Roots* atmosfera yra jauki ir aukštos vizualinės kultūros vertės viešoji meno galerija.

Skaitmenizacijos eroje virtualus menas nuožmiai konkuruoja su tradicinėmis meno kryptimis, todėl pasitaiko, kad jis alternatyviai jas pakeičia praktikoje. Mirusiojo memorialinio įamžinimo sektorius tam palankus dėl galimybės neturėti fizinių jungčių su konkrečia palaidojimo vieta ir forma. *Memorial Box* koncepcijos autoriai Vhan Gahee ir Kim Gunho, jų pačių teigimu, siekia „socialiai integruoti mirusiuosius į visuomenę, kaip neatsiejamą jos kultūros dalį“ (Gahee, Gunho 2013), estetiškai patraukliai organizuojant reikšmingų visuomenei asmenų pomirtinį įamžinimą dinamiškais trimatėmis hologramomis vietoj iki šiol naudotų skulptūrinių paminklų viešosiose erdvėse. Skulptūrinį įamžinimą, naudojant įvairias technologijas, galima perteikti ir santūriau – autorė magistrantūros baigiamajame darbe siūlo memorialinės išraiškos pavidalą formuoti iš stiklo cilindrus, aktyvuojamų atskirai pagal kiekvieno mirusiojo artimųjų pageidavimus (apšviečiant šviesos srautu), kas bendroje kompozicijoje sukurtų organišką formos architektūrą ir atstotų tradicinius antkapinius paminklus bei tokius laidojimo atributus, kaip, pavyzdžiui, žvakės.

Skaitmeninėmis technologijomis kuriamos ir virtualios mirusiųjų „bibliotekos“ – informacinės bazės, kuriose saugomi įvairūs duomenys apie velionį. Architektės Hadas Arnon virtualių kapinių idėja remiasi šiuo duomenų archyvu, o architektūra gali būti laisvai interpretuojama, pritaikyta individualių atminties laikmenų „kartotekai“ (Arnon 2013). Į tokias kapines atvykę artimieji gali tarsi kino teatre susiburti vaizdo peržiūrų salėje ir prisiminti anapilin išėjusių žmogų, memuarus stebėdami ekranuose.

Išvados

Religija nuo laidojimo neatsiejama kaip kultūros identiteto formavimo priemonė. Bėgant laikui, dėl gyvenimo būdo pokyčių kinta jos praktinis pritaikymas, išreiškiamas laidojimo formomis ir kapinių architektūra. Mūsų laikmetis identifikuoja esminę laidojimo erdvių problematiką, iš esmės siejamą su holistiniu vartotojiškumo optimizavimu, kapinių teritorijų pilnaverčiu funkcinio integravimu į šiuolaikines urbanistines struktūras bei multikultūrų formavimusi. Ypatingos reikšmės pokyčiams laidojimo sektoriuje turi mokslo pažanga, daranti įtaką tiek meniniam kūrybiškumui, tiek universaliai funkcionalumui.

Apžvelgti praktikoje taikomi ir dažniausiai koncepcijose pritaikomi šiuolaikinių laidojimo tipologinių alternatyvų

architektūros formavimo principai sąlyginai gali būti suskirstyti į tris dominuojančias grupes: laidojimo erdvės kūrimas gamtiniais elementais (urbanistinių morfotipų tarpusavio sąveikos harmonizavimas), antropogeninio kraštovaizdžio papildymas ar naujas interpretavimas (intensyvaus užstatymo teritorijose funkcijos papildymas arba konversija) bei įvairiarūšių virtualių kapinių kūrimas, apimantis tiek tiesioginį manipuliavimą vizualine iliuzija, tiek informacinių bazių duomenų apie mirusįjį kaupimą. Galimos įvairios šių principų modifikacijos bei kombinacijos, sujungiančios kelias laidojimo tipologinių alternatyvų architektūros formavimo principų kryptis. Iš esmės šiuolaikinio laidojimo būdų architektūra kryptingai propaguoja visa, kas svarbu kultūros paprotinėms dvasinėms vertybėms ir tvariai aplinkai puoselėti, kinta tik architektūros pavidalo forma ir priemonės, įrankiai, padedantys perteikti kūrybinę idėją unikaloje vietovėje.

Lietuvos Respublikos įstatyminė bazė ir religinis kontingentas palankus ateities kapinių vizijai plėtotis, valstybės kapinių formavimo praktikoje yra ir modernizacijos realizavimo užuomazgų.

Literatūra

- Aksoz, Z. 2013. *Digital cemetery* [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gruodžio 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.designboom.com/project/digital-cemetery/>
- A liveable future for the deceased*. 2013 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.designboom.com/project/a-liveable-future-for-the-deceased-2/>
- Aplinkosaugos tabu. Kapinės – tiksinti taršos bomba*. 2012 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. balandžio 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://grynas.delfi.lt/aplinka/aplinkosaugos-tabu-kapines-tiksinti-tarsos-bomba.d?id=59509063>
- Arnon, H. 2013. *Digital memorial cemetery* [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gruodžio 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.designboom.com/project/digital-memorial-cemetery/>
- Beresnevičius, G. 1997. *Religijotyros įvadas*. Vilnius: Aidai.
- Design for Death Architecture*. 2013 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. balandžio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://divisare.com/projects/243653-Maden-Group-Florim-Kukaj-Design-for-Death-Architecture>
- Dievo kulto ir sakramentų kongregacija. Liaudiškojo pamaldumo ir liturgijos vadovas. Principai ir gairės. 2003. *Bažnyčios žinios* 20 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. lapkričio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.baznycioszinios.lt/old/bz0320/320dok1.html>
- Eastern Orthodox funeral traditions*. 2015 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. balandžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.everplans.com/articles/eastern-orthodox-funeral-traditions>
- Etninė kultūra. Kalendorinės apeigos. Papročiai*. 2013 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. balandžio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.pavb.lt/lt/straipsnis/2137-etnine-kultura-kalendorines-apeigos-papročiai>

- Flow of Remembrance*. 2013 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.designboom.com/project/flow-of-remembrance/>
- Greek Orthodox funeral traditions*. 2015 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. balandžio 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://people.opposingviews.com/greek-orthodox-funeral-traditions-2519.html>
- Heritage of Japan. Nara tomb discovery may stir debate over site of Queen Hiniko's realm*. 2000 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://heritageofjapan.wordpress.com/yayoi-era-yields-up-rice/the-advent-of-agriculture-and-the-rice-revolution/who-was-queen-himiko/the-yamatai-puzzle-where-was-himikos-headquarters/in-the-news-hashihaka-tomb-may-be-queen-himikos/in-the-news-hokenoyama-tomb-in-nara-queen-himikos-tomb/>
- Isakymas dėl pagrindinės tikslinės žemės naudojimo paskirties žemės naudojimo būdų turinio, žemės sklypų naudojimo pobūdžių srašto ir jų turinio patvirtinimo*. 2005 m. sausio 20 d. Nr. 3D-37/D1-40 Vilnius [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. sausio 26 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.404A6B65C695>
- JAV ekologai pasiūlė mirusius žmones perdirbti į trąšas*. 2015 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gruodžio 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://infa.lt/1145/jav-ekologai-pasiule-perdirbti-mirusius-zmones-i-trasas/>
- Jewish funeral traditions*. 2015 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. balandžio 26 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.everplans.com/articles/jewish-funeral-traditions>
- Katekizmas. 6 skirsnelis. Žmogus*. 1996 [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://katekizmas.lt/kbk1996p2003/N1163E.html#in234>
- Kremavimas Lietuvoje*. 2016 [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.krematoriumai.lt/?psl=Kremavimo+istorija>
- Lietuviai sukūrė mirusiųjų feisbuką*. 2015 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. lapkričio 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://it.lrytas.lt/ismanyk/lietuviai-sukure-mirusiuju-feisbuka.htm>
- Lietuvos gyventojai pagal tikyba. 2001 m. ir 2011 m. surašymo duomenys*. Duomenys iš Statistikos departamento leidinio „Gyventojai pagal tautybę, gimtąją kalbą ir tikyba“. 2013 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. balandžio 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://religija.lt/straipsniai/tyrimai-analize-nuomones/lietuvos-gyventojai-pagal-tikyba-2001-2011-m-surasymu-duomenis>
- Lietuvos Respublikos konstitucija*. 1992 spalio 25 d. [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. sausio 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>
- Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo įstatymas*. 2004 m. rugsėjo 28 d. Nr. IX-245. Vilnius [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gruodžio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.heritage.lt/aktai/istatymai/nkpai.htm>
- Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrųjų įstatymas*. 1995 m. spalio 4 d. Nr. I-1057. Vilnius [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=289917&p_query=&p_tr2=
- Lietuvos Respublikos statybos ir urbanistikos ministerijos komunalinio ūkio ir paslaugų departamentas. 1994. *Lietuvos Respublikos kapinių projektavimo taisyklės RSN – 125-91*. Vilnius: Vilniaus komprojektas, 4–10.
- LR žmonių palaikų laidojimo įstatymas*. 2007 m. gruodžio 20 d. Nr. X-1404. Vilnius [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gruodžio 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrpa.lt/laidojimo-statymas>
- Mikalauskas, R. *Merfis kišenėje. Antologija I*. 2001. Vilnius: Intelektualiųjų sistemų taikymo centras.
- Mirtis ir laidotuvės islame*. 2015 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. balandžio 26 d.]. Prieiga per internetą: http://www.prizme.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=79
- Muslim funeral traditions*. 2016 [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. sausio 31 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.everplans.com/articles/muslim-funeral-traditions>
- New ways to think about death. Jae Rhim Lee: My mushroom burial suit*. 2011 [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. vasario 29 d.]. Prieiga per internetą: https://www.ted.com/playlists/241/new_ways_to_think_about_death
- Nowak, M.; Ansari, I. 2013. *Re.Generation* [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. balandžio 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.designboom.com/project/re-generation/>
- Paviland Cave. (Goat's Hole) and the Red Lady of Paviland*. 2015 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. lapkričio 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.explore-gower.co.uk/explore/gower-history/gower-caves/paviland-goats-cave-red-lady>
- Pavojus po žeme: tikra teršalų ir ligų bomba*. 2015 [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. sausio 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://kaunas.kasvyksta.lt/2015/10/31/gamta/pavojus-po-zeme-tikra-tersalu-ir-ligu-bomba/>
- Poetree is a plant that grows from the ashes of your loved ones*. 2011 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. balandžio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.funeralcommunity.com/en/blog/article/1583>
- Post-Community*. 2013 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.designboom.com/project/post-community/>
- Promessa*. 2014 [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. sausio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.promessa.se/about/>
- Promession*. 2013 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga per internetą: http://www.deathlab.org/research_disposition_promession.php
- Ready for death by Vhan Gahee, Kim Gunho from Korea*. 2013 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. balandžio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.designboom.com/project/ready-for-death/>
- Steyn, A. 2013. *Design for death [&living]* [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. balandžio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.designboom.com/project/design-for-death-living/>
- Syracuse and Rocky Necropolis of Pantalica*. 2016 [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://whc.unesco.org/en/list/1200>
- Scapesystems landscape architecture and urban design. Springvale botanical cemetery*. 2015 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. balandžio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.scapesystems.com.au/#/springvale-botanical-cemetery/>
- Skirtingas kelias Anapus: išmybių ir valdovų laidojimo tradicijos*. 2013 [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.tv3.lt/naujiena/729331/skirtingas-kelias-anapus-izymybiu-ir-valdovu-laidojimo-tradicijos>

- The funeral source. History of the cemetery.* 2015 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. lapkričio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://thefuneralsource.org/cemhist.html>
- The funeral source. The history of funeral.* 2015 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://thefuneralsource.org/history.html>
- The Real Memorial Diamond.* 2016 [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.algordanza.com/en/memorial-diamond>
- Urban death project.* 2015 [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. sausio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.urbandeathproject.org/#aboutus>
- Virtualios kapinės – kur kas daugiau nei užrašas ant paminklo.* 2015 [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. lapkričio 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://virtualioskapines.lt/#>
- Žemaitiu žemė. 2001 m. Nr. 4.* Ignas Končius: kryžių ir kopytėlių šventinimas Žemaitijoje [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: http://samogitia.mch.mii.lt/kultura/IK_sventinimas.htm
- Žymiausi balzamuoti kūnai: nuo faraonų iki Kim Jong Ilo.* 2012 [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/13525184/zymiausi-balzamuoti-kunai-nuo-faraonu-iki-kim-jong-ilo?p=1>
- Žmonių palaikų balzamavimo tvarkos aprašas.* 2008 m. rugsėjo 5 d. Nr. V-859 Vilnius [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. sausio 26 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0AA3B2B6F47F>

CONTEMPORARY TYPOLOGIC ALTERNATIVES OF BURYING AND THE PRINCIPLES OF BURYING ARCHITECTURE FORMATION

D. Augustinaitė

Abstract

The context of the concept of modern burial traditions is an inseparable from religion, which is a base to convey natural customs of the unique culture using numinous values. In the sense of allegory, burial character conveys immortality vision. Therefore there are many variations of interpretation in different cultures at a different time. A fundamental change of burial typology and architecture happens due to the changes of the *life* style. Scientific advance is the most fateful thing, which changes the attitude towards the functionality as well as to creativity in the burial sector. Due to the postmodernism, an exceptional, relatively separate form of the burial – virtual information bases of the dead, also actual as an alternative direction of the applied art to visual expression, have been formed on the basis of digital technologies.

Essential objects of today's burial space topic are identified as a holistic optimisation of the consumerism, full-fledged integration of burial spaces in modern urbanistic structures and formation of multicultures. The solutions of this topic usually come through the multifunction of burial territories, burial nature and multifunction of architecture, as well as universal application, the priority of stable creation of the environment, including the search of the new typological alternatives of the burial.

The components of burial space formation, significant to Lithuania, more or less match the global situation. Therefore, it is favourable for the state to take more objective account of the viable long-term juridical base and policy of burial space planning, the strategy of which would not lack of national features of heritage protection, however, using architecture as a means, would convey memorial persistent value and significance of the commemoration of the dead in a modern and creative way.

Keywords: burying territories, burying type, burying typological alternative, cemetery architecture, memorials, inovative technologies, culture religious identity, religion.